

STUMPF István

Ötven éve újra város Patak

Kettős ünnep a mai augusztus 20-a. Ünnepeljük államalapító Szent István királyunkat, aki a kereszténység felvételével bekapcsolta népünket az európai vérkeringésbe. Házat és hazát teremtett a Kárpát-medencében a magyarságnak, megalapozta a magyar államiság és törvényes rend fennmaradásának az intézményes feltételeit. Ahogyan Szűcs Jenő történész, pataki öregdiák fogalmazott, a szent király fiának, Imrének írott intelmeivel megalkotta az első magyar államelméleti művet. Olyan kormányzási és magatartásbeli szabályokat fogalmazott meg, amelyeknek máig ható kisugárzásuk van. Európában identitás háború zajlik, nemzetek sora fogalmazza újra vagy erősíti meg önazonosságát, felfedezi kulturális értékeit és társadalmi tradícióit. Szent István királyunk örökségéhez akkor leszünk hűek, ha megvédjük nemzeti és alkotmányos identitásunkat és a több mint ezer éves államiság nemzetmegtartó erejéről sem feledkezünk el. Patak sokáig otthona volt az Árpád-házi királyoknak, itt született Kun László király és Árpád-házi Szent Erzsébet is. A hit és hazafiság mélyen gyökerezik a város történelmében, pataki öregdiákként ezek az értékek kísérték végig egész életpályámon, ezek vezérelnek alkotmánybírói munkám során is.

Ünnepeljük az újra városá avatást is. Ötven évvel ezelőtt, az „új gazdasági mechanizmus” reform-eufóriájában kapta vissza 1886-ban elvesztett városi rangját a „községgé züllesztett város” Sárospatak. A pataki öregdiákok, a környező települések lakóinak a nyomására és három rendkívül elkötelezett pataki patrióta – Pécsi Sándor, Béres Ferenc és Harsányi István – akadályokat nem ismerő lobbizásának eredményeként újra város lett a „Bodrog-parti Athén”.

Patak évszázadokon keresztül szellemi világitótornya és szabadságküzdelsei révén erős végvára volt a magyar nemzetnek. Petőfi találóan fogalmazott: „Szent föld ... itt tanyáztak a szabadság oroszlánjai”. A patakiak, legyenek azok királyok, fejedelmek, polgárok, tanítók, iparos emberek vagy diákok soha nem hódoltak be, elveiket feladva a hatalomnak, a nemzet sorsát mindig előbbre valónak tartották saját partikuláris érdekeiknél.

Patak a honfoglaló őskortól az Árpád-házi királyokig kedvelt tartózkodási helye volt a világi hatalomnak. Zsigmond 1429-ben szabad királyi városá tette. Később viszont, a Dózsa parasztfelkelés idején Patakot az egyik legjelentősebb forradalmi tűzfészekként tartották nyilván. A mohácsi vész után a fiatal Perényi Péter gyökeresen megváltoztatta Patak arculatát, építkezésekbe kezdett, városfalat húzatott és a szellemi életben is számos új támogatási formát vezetett be. Patak szálka volt az ellenreformáció vezetőinek szemében, azzal érveltek a bécsi udvarban, hogy „Patak a fészke minden eretnekségnek Felsőmagyarországon” ezért hát „le kell rombolni”. Szerencsére a bécsi béke konszolidálta a helyzetet.

A 17. század elején hosszú időre a Rákócziak birtoka lett a város és a vár, ezáltal Patak a nemzet életében meghatározó jelentőségű történelmi események színhelyévé vált. A Perényiek

és Dobók után I. Rákóczi György és felesége Lorántffy Zsuzsanna épített ki egy európai hírű iskolát és Patak vált a Rákóczi birodalom politikai és gazdasági központjává. Ebben az időben reneszánszát élte, a fejedelmi páros bőkezű mecénása volt a kulturális életnek, alaposan megújította az oktatást. Erdélyben az a szóbeszéd járta, hogy „Elvitte pénzünket Patak”, az erdélyi birtokok jövedelme, az adók jelentős része a pataki kincstárba vándorolt. Lorántffy Zsuzsanna Patakra hívta a kor legtekintélyesebb pedagógusát, a magyar származású Comeniust, aki négy évig tanított és itt írta és adta ki leghíresebb műveit. A pataki iskola a legjelentősebb magyarországi gimnáziumok sorába lépett.

Lorántffy halála után egyfajta rekatolizáció indult el, majd a Wesselényi-féle összeesküvés megtorlásaként a bécsi udvar a protestantizmus kiirtását is megkísérelte. A törökkel való összecsapás koholt vádjával a pozsonyi vértörvényszék tizenkét diákot gályarabságra ítélte. A várost tűzvész sújtotta, a megszálló osztrák katonaság feldúlta a vártemplomot, a várkastélyt kifosztotta, az udvar pedig elrendelte a magyar várak lerombolását, köztük Patakét is.

A Rákóczi szabadságharc idején Patak még egyszer a politikai érdeklődés középpontjába kerül. A kurucok visszafoglalták, a fejedelem visszaadta a kollégiumot és helyreállították a protestáns vallásgyakorlatot. Harmincévi bujdosás után, a régió református kis és középnemességének elkötelezett támogatása révén a Kollégium újra vonzani kezdte a tanulni vágyó fiatalokat, Máramarostól Nyitraig, Szabolcstól Ung vármegyékig. Új lendületet kapott a peregrináció (külföldjárás), amely az Iskolával együtt a várost is bekapcsolta a nyugat-európai szellemi és gazdasági vérkeringésbe.

A jogakadémia pataki megalapítása teljesen megváltoztatta a hazai jog tanítását. A protestánsoknál elsőnek a kolozsvári református kollégium vezette be a magyar jog tanítását, de teljes jogakadémia elsőnek Sárospatakon létesült. Kövy Sándor nagytekintélyű jogászprofesszornak köszönhetően a jogi tevékenység gyakorlati formáit is elsajátíthatták a hallgatók a szemináriumokon. Kossuth Lajos és Szemere Bertalan is itt ismerkedhetett meg a történeti alkotmány, a Corpus Juris Hungarici gyakorlatban is alkalmazható formuláival. A kollégiumon belül működött tehát a gimnázium, a teológia, 1793-tól a jogakadémia, később a tanítóképző. Ez a négy iskola alkotta a Pataki Kollégiumot.

A trianoni traumát mind a város, mind pedig a Kollégium nehezen heverte ki. A város elveszítette gazdasági központ szerepét, az iskola vonzáskörzete az elcsatolt vármegyék okán pedig radikálisan lecsökkent. 1923-ban ráadásul a jogakadémia is megszűnt, „a magyar kultúra egyik fényes szeme örökre lecsukódott” – írta Barcza József.

A klebelsbergi kultúrpolitika új lendületet adott a város és a Kollégium fejlődésének. A bethleni konszolidáció kultuszminisztere fontos szerepet szánt Sárospataknak a kormány kül- és valláspolitikájában. A felekezeti egyensúly megőrzése mellett Patakot az angolszász világgal szoros kapcsolatot kiépítő és a hallgatók valamint a tanárok rendszeres cseréjére alapuló, élő kapcsolattal rendelkező iskolavárossá akarta fejleszteni. Érdemes felidézni Klebelsberg Kunó kultuszminiszter 1928. júniusi sárospataki látogatása során elmondott szavait: „Eljöttem ide, mint egy konzervatív kormány minisztere, mert az a meggyőződés hat át, hogy modern haladás csak történelmi alapon lehetséges, a fejlődés a magyar nemzetre nézve csak abban az esetben lesz gyümölcsöző, hogy ha a vallásos és hazafias gondolat össze tud szövődni a modern fejlődés szükségével. És hol valósulhat meg a kultúrpolitikának ez a követelménye jobban, mint itt, ahol immár négyszáz év óta imádják az Istent, szeretik a hazát és a magyar művelődést.”

A Kollégium alapításának 400. évfordulóján, 1931-ben a korszak hatalmi elitje demonstratív módon – élükön a kormányzóval – vett részt az ünnepeken. Az Angol Internátus megnyitásával a magyar hatalmi elit világlóssá akarta tenni, hogy az „országot ostromszerűen

elárasztó német szellemi hatást ellensúlyozni” kell. A már nyugalmazott kultuszminiszter ünnepi beszédében ezúttal a sárospataki gondolat alapfilozófiáját fogalmazta meg: „Mi a tartalma a sárospataki gondolatnak? Erős, meg nem alkuvó nemzeti érzésnek európai tudással való párosítása”. Az Angol Internátus és a Kollégium egyik legfontosabb küldetésének azt tartotta: „hogy a magyar értelmiség tagjai ne csak átérezzék a mi nagy nemzeti igazunkat, ne csak kieszélik igazságunk mellett a meggyőzőnél meggyőzőbb érveket, hanem azt a világ vezető nemzetei előtt azoknak saját nyelvén képviselni is tudják”. A kormány nemzetnevelési programja kiemelt jelentőséget tulajdonított a történelmi egyházaknak, Patakkal párhuzamosan fejlesztette a gödöllői premontrei francia valamint a pannonhalmi olasz internátust.

A trianoni béke következtében Sárospatak határvárossá lett, így még fontosabbá vált, hogy az a szellemi kontinuum, amely a Rákócziakat, Kazinczyt, Kossuthot ihlette továbbra is megmaradjon. A Pataki Kollégium intézményeinek, történelmi jellemének, szellemiségének fennmaradásához nemzetstratégiai érdek fűződött. A Kollégium 1935/36-os Értesítője a Kelet/Nyugat orientáció kérdésében a következő hitvallást tette: „nem minden szimbolikus jelentőség nélkül való az a véletlen, hogy Főiskolánk homlokzata Nyugatra néz, udvara pedig keleti irányba van nyitva. Nyugat az európai szellemet, Kelet az ősi múltat, a magyar karaktert példázza. Főiskolánkban e két szellemnek kell kibékülnie, jobban mondva egy szépséges öntvényt kell alkotnia”. A Kollégium karakteréhez a kezdetektől fogva hozzátartozott a társadalmi problémák iránti érzékenység. A két világháború közötti magyar társadalom szociális igazságtalanságaira a falukutató, népfőiskolai, tehetségmentő programmal válaszolt. Patak bázisává vált a néprajzi, szociográfiai kutatásoknak, kedvenc találkozó helye lett a népi íróknak. Móricz Zsigmond is elragadtatással beszélt egykori iskolájáról: „csak szeretettel és hálával emlékezem a bodrogsparti Athénra, ahol minden kő a magyar históriát és minden hagyomány a magyar irodalom rajongását lehelte.”

A kommunista hatalomátvétel után, az ötvenes évek államosítása gyakorlatilag felszámolta a hagyományos értelemben vett Pataki Kollégiumot. Sokan a Felvidék és Erdély elvesztéséhez hasonlították az érzést, Sinkovics Imre így minősítette a történeteket: „az emberi gyávaság és ostobaság megszüntette a pataki kollégiumot”.

A szocializmus alatt Sárospatak a gazdasági és a szellemi élet perifériájára került. Az iparfejlesztés szele alig érintette a várost, az egykori protestáns sásfészekre gyanakodva tekintett a pártállami hatalom. Az újra várossá nyilvánítás kezdeti lendülete ígéretes volt, de a rendszerváltozás sem hozott valódi megújulást.

Az elmúlt években jelentős fejlődésen ment keresztül a város. Újra járási központ lett Patak, megújult a Nagykönyvtár Díszterme, mint nemzeti-kulturális örökségünk világszerte elismert zászlóshajója, s a Makovecz Imre építőművészeti stílusát viselő belváros és Hild tér is megújult. A város turisztikai vonzerejét növeli a komplex fürdő-, wellness és termálvizes szolgáltatásokat nyújtó Végardó fürdő. A világörökség részét képező Rákóczi-pince, a fiatal borászok által alapított Sárospataki Borteraszh ígéretes kísérlet a borturizmus és a gasztronómia összekapcsolására. Fialat joghallgató koromban igen sokáig kellett hallgatnom a fényes-kényes 424-es pöfögést, mire hazaértem Pestről. Unokáim talán már villanyvonattal hamarabb haza fognak érni Herceggútra, mintha kocsival jönnének.

Sokan, egykori pataki diákok abban reménykedünk, hogy a keresztény-konzervatív-polgári kormány felismeri a Hegyalját és a Bodrogszöveget, a múltat és a jelent összekötő városban, azt a nemzeti-kulturális erőforrást, amely hozzájárulhat ahhoz, hogy Magyarország újra elfoglalja az őt megillető helyet az európai nemzetek sorában.

Az 50. évforduló jó alkalom a számvetésre és Patak 21. századi küldetésének megfogalmazására. A „Pataki Diák” évszázadokon keresztül formálódott kemény karaktere, a „Pataki

szellem”: a közösségben gondolkodó, erős nemzeti elkötelezettséget mutató, hagyományokat ápoló és a valláserkölcsi normákat elfogadó értékrendje a hagyomány erejével jelöli ki a mindenkori utódok számára a cselekvési irányokat. Legyen Patak újra a nemzeti függetlenség megőrzésének és a minőségi, értékorientált oktatás és nevelés megújításának egyik zászlóshajója! A Zempléni Fesztivál fővárosaként és házigazdájaként ápolja és terjessze a gazdag magyar zenei kultúrát a kistelepüléseken is, ne feledkezzen meg a falukutató mozgalmak hagyományainak adaptálásáról sem.

A Református Kollégiumban nagyon biztató változások indultak néhány éve. Megújult és megszépült a gimnázium épülete, egyre több diák jelentkezik és ér el figyelemre méltó eredményeket a középiskolák versenyében. Felavattuk a Wáberer Sportközpontot, amely szép példája a tehetős öregdiákok mecenatúrájának. A Kollégium fordított peregrinációs programja hazahozhatja külföldre szakadt hazánk fiainak gyermekeit, megtaníthatja nekik szüleik anyanyelvét és bemutathatja azt a kultúrát, amelyet ezer éven keresztül őseink a nemzet megmaradása érdekében oly odaadással ápoltak. Ha sikeresek vagyunk ezeknek a generációknak a képzésében, szocializálásában, akkor ők fogják vinni hírnevünket szerte a világba.

Patak, más településekkel együtt sokat tett azért, hogy a tokaji borvidék visszanyerje régi rangját. A rendszerváltoztatás óta szembetűnő változások mentek végbe a minőségi bortermelés és borfogyasztás terén. A Hegyalján dübörög a „furmint forradalma”, a méltán világhíressé vált aszú mellé versenyképes száraz bort is tudnak kínálni egyre sikeresebb borászaink.

Hiszem, hogy Patak reneszánsza itt van a kapuk előtt és ennek a lehetőségnek a megragadásában a pataki öregdiákok hitének, energiáinak és kapcsolatainak mozgósítása nélkülözhetetlen. Kívánom Patak népének és a régió lakosainak is, hogy Sárospatak – alkalmazkodva a kor kihívásaihoz – újra régi fényében ragyogjon!

(Elhangzott 2018. augusztus 20-án Sárospatakon, a Rákóczi vár udvarán rendezett évfordulós ünnepségen. Rövidítve, előszóként megjelent: Stumpf István: Áll még Patak vára. In: Sárospatak 50 éve újra város. Sárospatak Város Önkormányzata, 2018. ISBN 978-615-00-2822-4. A város jelenének minden vonatását bemutató magyar-angol kétnyelvű képes albumot ezúton ajánljuk olvasóink figyelmébe.)